

Катерина Ульянова

кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри журналістики та видавничої справи
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка" (м. Старобільськ)
ulianovakm@yandex.ru

СИСТЕМА АНАЛІТИЧНИХ ЖАНРІВ ПРЕСИ ЛУГАНЩИНИ 20–30-х рр. XX ст.

©Ульянова Катерина, 2017

Здійснено комплексний аналіз аналітичних жанрів на матеріалі партійно-радянської преси Луганщини 20–30-х рр. XX ст. Виявлено, що найбільш розповсюдженими серед них були кореспонденції (дописи), статті та їхні різновиди (передова, директивна, пропагандистська або теоретична), промови й огляди. З'ясовано, що аналітична жанрова модель періодичної преси Луганщини досліджуваного періоду зосереджувала основний ідеологічний струмінь, найефективнішу комунікативну зброю, продукуючи маніпулятивну стратегію видання.

Так, кореспонденції не виходять за межі наявної ідеології, виступаючи на захист державної політики комуністів. Звідси фактографічне й ідеологічно-пафосне зображення ситуації, що доволі часто концентрує усталену монофонічну, утопічну, міфологічну природу змісту допису.

Жанр статті мав репресивно-комунікативний характер, коли прерогатива надавалася наказу, повинності, примусу, а переконання й аргументація відходили на задній план. Така тенденція спостерігається у кожному з її різновидів – передовій, директивній, а також пропагандистській (теоретичній) статтях.

Тогочасні промови являли собою опублікований монолог оратора на актуальні теми суспільно-політичного, економічного чи культурного спрямування, друкувалися з метою обґрунтування ініціативної авторської позиції, переконання в її необхідності, достовірності. Майже всі промови були передруками з губерньської або центральної преси.

Серед оглядів того часу найрозповсюдженішими були огляди преси, які орієнтувалися не на оцінку матеріалів газетного органу, а на короткий опис, анонс змісту і його побіжний аналіз.

У висновках зазначено, що всі проаналізовані аналітичні жанри луганської періодики 20–30-х рр. XX ст. за допомогою агітаційно-пропагандистської риторики, стандартизованої суспільно-політичної й експресивно-образної лексики формували могутній ідеологічний конденсат.

Ключові слова: аналітичні жанри; Луганщина, партійно-радянська преса; стаття; кореспонденція; огляд; промова.

Katerina Ulyanova

THE SYSTEM OF PRESS ANALYTICAL GENRES OF LUHANSK REGION OF THE 20th–30th Of The XX Century

In the article a complex analysis of analytical genres based on the material of Party and Soviet press of Luhansk region of the 20th–30th of the XX century was done. It was found out that the most widespread among them were correspondence, articles and their varieties (front page, advanced is based on directivity, propaganda or theoretical), speeches and reviews. It was claimed that analytical genre model of the periodical press of Luhansk region of the researched period focused general ideological stream, the most effective communicative weapon, producing the manipulative strategy of edition.

Thus, the correspondences don't go beyond the planted ideology making a stand for the state policy of communists. Hence, factographic, ideological and bombastic illustration of the situation that quite often concentrates the established monophonic, utopian, mythological nature of the

correspondence content.

The genre of the article combined repressive and communist manner when prerogative was given to order, duty, coercion, while persuasion and argumentation were put on the back burner. Such tendency is seen in each of its varieties – front page, advanced is based on directivity as well as in propaganda (theoretical) articles.

Speeches of that time represented the published monologue of a speaker on actual topics of socio-political, economic or cultural purpose that were published to substantiate the initiative author's position, persuasion in its necessity and authenticity. Almost all speeches were reprints from gubernia or central press.

Among reviews of that time the most widespread were press reviews which were oriented not to assessment of the materials of newspaper body but to short description, announce of the content and its shallow analysis.

In conclusions the author states that all analyzed analytical genres of Luhansk periodicals of the 20th–30th of the XX century with the help of agitation and propaganda rhetoric, standardized socio-political, expressive and figurative vocabulary formed a powerful ideological condensate.

Key words: analytical genres; Luhansk region; Party and Soviet press; article; correspondence; review; speech.

Постановка проблеми. Останнє десятиліття розвитку вітчизняного пресознавства засвідчило тенденцію до вивчення регіональної журналістики нашої держави, певну нішу в системі якої займають ЗМІ Луганщини, котрі все частіше стають об'єктом реалізації ґрунтовних дослідницьких інтересів. У цьому контексті слід згадати імена В. Владимірова, О. Корчагіної, Є. Соломіна, К. Ульянової, О. Школьної та ін. Внесок кожного із названих дослідників в історію регіональної журналістики є безперечним – охоплює найрізноманітніші аспекти наукового опису й аналізу луганських ЗМІ в контексті суспільно-історичного розвитку краю.

Комплексне дослідження газетярської справи Луганщини 20 – 30-х рр. ХХ ст. дало можливість виявити явище планомірної інтенсифікації розвитку системи аналітичних жанрів, яку маємо на меті розглянути в пропонованій студії на основі залучення широкого фактологічного матеріалу – конкретних газетних текстів. Такий підхід відрізняє її від низки формалізованих теоретичних розробок подібного спрямування. Зазначена тема окремо не розглядалася, є актуальною і дозволяє виявити концептуальні засади публіцистичної картини світу тоталітарної доби.

Аналіз останніх досліджень, публікацій. На сучасному етапі розвитку медіадосліджень жанр як важлива журналістська категорія є предметом поглибленого опрацювання вітчизняних і зарубіжних учених. До вивчення журналістських жанрів у різні роки зверталися В. Галич, І. Герман, М. Кім, О. Тертичний, В. Учонова, М. Черепанов, В. Шкляр та багато ін. Така увага пов'язана з порушенням нормативного розуміння жанру, що зумовлено глобальними змінами й трансформаціями в політичній, економічній, соціальній сферах життя суспільства, а як наслідок – і в мас-медійному середовищі.

Мета дослідження – на основі залучення широкого фактологічного матеріалу здійснити комплексний аналіз аналітичної групи жанрів партійно-радянської преси.

Матеріалом для дослідження послужили конкретні тексти газетної публіцистики Луганщині 20–30-х рр. ХХ ст. таких часописів, як “Луганская правда”, “Червоний колгоспник”, “Більшовицький штурм”, “Червоний ударник”. На основі їх скрупульозного вивчення було виявлено найбільш розповсюджені аналітичні жанри, представлені кореспонденцією, статтею, промовою й оглядом.

Виклад основного матеріалу. Жанрова диференціація періодики Луганського краю 1917 – 1938 рр. загалом допомагала “партійно-державному керівництву знищити небажану пресу. Над засобами масової інформації був установлений тотальний контроль з боку правлячої партії. Провідниками її ідеології були робітничі і сільські кореспонденти” [1, с. 41], які здебільшого втілювали свої думки в такому специфічному жанрі більшовицької преси, як кореспонденція (допис). Як правило, такі жанри розміщувалися на шпальтах масових (міських, районних, рідше – виробничих) часописів. Метою кореспонденції було відображення фактів дійсності на основі їх аналізу на локальній ділянці тогочасної суспільної дійсності (у колгоспі, на підприємстві, в установі тощо), обмежених у часі й просторі. На відміну від деталізованої замітки, кореспонденція відрізнялася широтою висвітлення подій і явищ, наявністю елементів оцінки, спрямованих на конкретну адресу. Основна мета допису – привернути увагу читача до певних фактів суспільного життя, настановити на роздуми, зробити висновки.

Для прикладу наведемо твір невідомого кореспондента під псевдонімом Сількор № 2, котрий звернувся до марківського районного часопису “Більшовицький штурм” на поч. 1930-х рр. з дописом-скаргою “Хліб скиртувати лише сухий”. Суть твору полягає в тому, що бригадир колгоспу ім. Петровського Марківського району В. Василенко не виконує постанови комісії Наркомзему про те, що “скиртувати треба лише той хліб, який добре просушено, та негайно обмолотити досить сухий хліб” [2, с. 3]. Автора турбують великі втрати зерна. Це призводить до крадіжки хліба “куркулями, ледарями та ін. елементами” [2, с. 2]. Підсумовуючи, Сількор № 2 зазначає: “Управі колгоспу треба пильніше приглядатися та берегти свій хліб від крадіжки та утрат. Парторганізації та с-радї (селищній радї. – К. У.) треба посилити контроль щодо боротьби з витратами, розставивши сигнальні пости по всіх ділянках роботи” [2, с. 2].

Поданий приклад є одним із багатьох випадків вияву громадської думки в умовах комуністичного диктату. Аналіз подібних текстів наводить нас на думку про те, що вони були під протекцією представників уряду. Тому всі опубліковані кореспонденції не виходять за межі навіяної ідеології, виступаючи на захист державної політики комуністів. Звідси фактографічне й ідеологічно-пафосне зображення ситуації, що досить часто концентрує усталену монофонічну, утопічну, міфологічну природу змісту допису.

Основу аналітичної групи жанрової палітри Луганщини 1917 – 1938 рр. становили статті. Вони відзначались високим ступенем узагальнення, чіткою соціальною спрямованістю, передбачали аргументоване подання певного явища дійсності на основі обґрунтованого аналізу системи фактів. Найчастіше в статтях луганських медіа порушувались актуальні проблеми суспільно-політичного характеру. Найбільш виразно ця особливість жанру проявилась у передовій (директивній) статті. Директивність змісту забезпечувалася чітко вираженою ідеологічною позицією, широким застосуванням політичної пропаганди, що мало розцінюватись як неухильна й беззаперечна партійна вказівка. Як правило, ці твори були безіменними, виражали колективну думку редакційної колегії.

Яскравими зразками директивних статей є наступні твори: “Червона армія на боротьбу з розрухою!” (“Луганская правда”, 1921 р.), “Соціалістичній промисловості дати хліб у строк. Країна вимагає хліба” (“Червоний колгоспник”, 1932 р.), “Уже всі строки хлібозаготівлі минули” (“Червоний колгоспник”, 1932 р.), “Вирішальне завдання – організувати бідноту до сівби” (“Більшовицький штурм”, 1932 р.), “Ми повинні працювати краще” (“Червоний ударник”, 1932 р.) та безліч ін.

Фактичний матеріал луганських передовиць 20–30-х рр. ХХ ст. пропускався через призму основних постулатів комуністичної доктрини, про що свідчить їх репресивно-комунікативний характер, коли прерогатива надавалася наказу, повинності, примусу, а переконання й аргументація відходили на задній план. Специфікою директивного газетного мовлення є односторонній підхід до зображення дійсності, монологічність, монотонність викладу, широке використання політичної термінології, шаблонізованих ідеологем типу “опортунізм”, “п’ятирічка”, “соціалістичне змагання”, “бойовий”, “політично-господорська кампанія”, “план хлібозаготівель”, “революційна дисципліна”, “робітничий клас” тощо, лексем із модальним значенням повинності й наказу (“ми повинні зробити”, “необхідно виконати”, “негайно взяти”, “мусимо”, “треба діяти”, “панькатися досить” тощо). Часто передовиць у номері було декілька, проте вони не виходили за межі першої сторінки. Іноді замість передової статті подавалися добірки оперативної інформації, звернення-заклики провідних ідеологів радянського суспільства, основоположні партійні постанови, результати впровадження чи діяльності політичних кампаній та ін. форми агітаційно-пропагандистських повідомлень.

Велике значення в системі періодичної преси Луганщини досліджуваного часового проміжку мала пропагандистська (теоретична) стаття. За змістом і формою вона багато в чому була схожа з директивною, однак різнилась наявністю конкретного автора (впливового й авторитетного громадського діяча чи політика), довільним розташуванням у газеті, а головне – масштабністю соціальних завдань, принциповою комуністичною ідейністю, класовістю, впливовістю в поширенні революційної теорії. Елементи пропаганди присутні майже в кожному газетному тексті партійно-радянського періоду, однак найвиразніші інтонації цього жанру, такі, як догматичність, жорстка санкціонованість, ієрархічність, тотальність, втілилися саме в пропагандистській статті. Найчастіше такі твори з’являлися на шпальтах луганських газет у часи напружених передвиборчих кампаній. Найбільш оригінальні зразки цього жанрового різновиду спостерігаємо в луганському друкованому органі більшовиків “Донецкий пролетарий” 1917 р. Пропагандистські статті належали перу таких визначних діячів більшовицької партії, як К. Ворошилов, І. Каменський, М. Афонін, П. Мальцев, Й. Венецький, І. Алексеев, О. Черв’яков, Я. Машаров, І. Локатош та ін. Такі твори закладали міцний фундамент у піднесення більшовицької пропаганди на Луганщині й тим самим багато в чому зараджували під час революційних подій 1917 р. Кожне слово пропагандистських текстів соціал-демократів було засобом запеклої політичної боротьби за утримання громадської думки в річищі впроваджуваної політичної кампанії, переконувало у правдивості партійних поглядів та ідей. Дієвість ідеологічного впливу на маси залежала від продуктивності агітаційно-пропагандистської політики, яка переслідувала єдину мету – забезпечити “ідейну однорідність суспільства в межах відданості справі

побудування соціалістичної держави” [3, с. 88]. Основоположна риса жанру пропагандистської статті полягає в майстерності публіциста впливати, переконувати, наполягати, мобілізувати, використовуючи стратегічний підхід до реалізації цієї мети. Такі твори характеризувалися великою соціальною заостреністю, різким зіткненням авторських суджень, високим потенціалом образності, полемічністю, що досягається ієрархічним упровадженням значущих суспільно-політичних феноменів.

Поодиноким публіцистичним жанром луганських ЗМІ досліджуваного періоду, який стоїть на межі інформаційної та аналітичної групи методів пізнання, є виступ (промова). Це опублікований монолог оратора на актуальні теми суспільно-політичного, економічного чи культурного спрямування з метою обґрунтування ініціативної авторської позиції, переконання в її необхідності, достовірності. Промова як жанровий різновид усталася в газетній практиці Луганщини на поч. 20-х рр. XX ст. Майже всі промови були передруками з губернської або центральної преси. Розповсюдженими були публікації виступів К. Ворошилова (“День краснознаменцев. Митинг на площі ім. Леніна” – “Луганская правда”, 1920 р.), Л. Кагановича (“Про завдання профспілок на даному етапі розвитку. Промова тов. Л. М. Кагановича на з’їзді профспілок 28 квітня 1932 року” – “Червоний ударник”, 1932 р.), В. Молотова (“IX Всесоюзний з’їзд профспілок. З виступу тов. Молотова” – “Червоний ударник”, 1932 р.), Літвінова (“Радянський Союз справді бореться за мир. Промова т. Літвінова на засіданні генеральної комісії “роззброєння” – “Червоний ударник”, 1932 р.), Фурера (“Доклад секретаря РПК тов. Фурера” – “Червоний ударник”, 1932 р.) та ін. відомих на той час громадських діячів.

Практично всі виступи політиків, проєктовані на, “соціалістичне перевиховування мас”, на цілковиту “перемогу в побудові соціалізму”, виступали на захист “генеральної лінії партії” [4, с. 1]. Характерною особливістю промов була монологічність, котра, на думку Г. Почепцова, “потребувала вирішальної боротьби з усілякими іншими інтерпретаціями дійсності, перетворюючи будь-які неоднозначні судження в однозначні, чітко позитивні, або чітко негативні” [5, с. 244]. Тому промови партійно-радянської доби були позбавлені індивідуальності думки, через використання схематизму, мовних кліше, що проявлялися на рівні політичних фразеологізмів і метафор, абстрактність авторських суджень обмежувалась, зумовлюючи стереотипність композиційної структури тексту.

Поширеним жанром системи періодики Луганщини був огляд преси. Тогочасні огляди зорієнтовувались не на оцінку матеріалів газетного органу, а на короткий опис, анонс змісту і його поверховий аналіз. Найчастіше об’єктом обговорення виступали англійська газета “Таймс”, “Газета Польська”, італійський журнал “Політика” тощо. Аналіз зарубіжних видань майже завжди зводився до викриття капіталістичного устрою країн, у яких вони видавалися.

Під заголовком “Огляд преси” часто подавалися уривки зі статей інших часописів, об’єднані спільною тематикою. Типовий приклад такого огляду опубліковано в газеті “Голос комсомольця” (1917 р.), де вміщено окремі цитати з “Русских ведомостей” та “Власти народа”, присвячені революційним подіям 1917 р. Подібні огляди преси були розповсюдженими й на сторінках “Луганской правды” кін. 10-х – сер. 20-х рр. XX ст., однак вони відрізнялися від попередніх оглядовим способом мислення, наявністю аналітичного начала. Об’єктом огляду в губернській пресі міг стати будь-який журналістський твір центральної газети “Правда”, яка вважалася єдиним “позитивним” джерелом інформації, непересічним взірцем, ретранслятором основоположних повідомлень із центра, що черговий раз засвідчує ієрархічність у поширенні комунікативних механізмів того часу.

Таким чином, аналітична жанрова модель періодичної преси Луганщини 1917 – 1938 рр. зосереджувала основний ідеологічний струмінь, найефективнішу комунікативну зброю, продукуючи маніпулятивну стратегію. Якщо в кін. 10-х – на поч. 20-х рр. XX ст. на сторінках луганської преси до аналітики зверталися лише досвідчені публіцисти й авторитетні політики (такі, як К. Ворошилов, М. Калінін, А. Каменський, І. Алексєєв, І. Локатош, Г. Ларін), то, починаючи з сер. 1920-х рр., вона здобула широкого поширення й серед пересічних працівників мас-медіа. За допомогою агітаційно-пропагандистської риторики, стандартизованої суспільно-політичної й експресивно-образної лексики саме аналітичні жанри формували могутній ідеологічний конденсат. Найбільш поширеними серед них були кореспонденції, статті (передова, директивна, пропагандистська), промови й огляди преси. Специфічною рисою жанрової системи Луганщини стало явище дифузії – зрощення елементів кількох жанрів у межах одного твору. Наприклад, наявність репортажних мотивів спостерігаємо в жанрах новинної інформації, кореспонденціях і статтях виробничої тематики.

Аналіз жанрової диференціації системи періодики Луганського регіону дав змогу виявити концептуальні засади публіцистичної картини світу партійно-радянського періоду, яка суворо регламентувалася інтересами тоталітарної влади. Потік інформації, що найвиразніше ідентифікувався в новинно-інформаційних жанрах, спрямовувався на вироблення ідеологічного світогляду на основі утвердження класових позицій, маркування суспільної свідомості громадян знаками доби й політичного

устрою. Трансформація комунікативно-функціональних цілей журналістики, пропагування ілюзорних державних цінностей у цей час породили переважне згортання об'єктивно-аналітичного авторського мислення.

1. Букач В. М. Печать и национальная политика советского правительства Украине в 1921–1925 гг. / В. М. Букач– Одесса, 2000. – 45 с. 2. Сількор № 2. Хліб скиртувати лише сухий / Сількор № 2 // Більшовицький штурм. – 1932. – 17 серпня. – С. 3. 3. Владимиров В. М. Історія української журналістики (1917–1997) / В. М. Владимиров– Луганськ : СУДУ, 1998. – 166 с. 4. Даниленко В. М. Сталінізм на Україні : 20–30-ті роки / В. М. Даниленко, Г. В. Касьянов, С. В. Кульчицький. – К. : Либідь, 1991. – 340 с. 5. Почепцов Г. П. Психологические войны / Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук, К. : Ваклер, 2002. – 528 с.

REFERENCES

1. Bukach V. M., *Pechat' i natsional'naya politika sovetskogo pravitel'stva Ukraine v 1921–1925 gg.* [The press and the national policy of the Soviet government to Ukraine in 1921 – 1925 years], Odessa, 2000, 45 p. 2. *Khlib skyrtyvaty lyshe sukhyj* [Only dry bread for rick], *Siljkor*, 1932, vol. 2, p. 3. 3. *Vladymyrov V. M., Istorija ukrajinsjkoji zhurnalistyky (1917 – 1997)* [History of Ukrainian journalism (1917 – 1997)], *Lugansk, SUDU Publ*, 1998, 166 p. 4. *Danylenko V. M., Kasianov H. V., Kulchytskyi S. V., Stalinizm na Ukrajinі: 20–30-ti roky* [Stalinism in Ukraine: 20s – 30s], *Kiev, Lybidj Publ*, 1991, 340 p. 5. *Pochepcov G. P., Psikhologicheskie vojny* [Psychological wars], *Moscow, Refl-buk Publ, Kiev, Vakler Publ*, 2002, 528 p.